

สาขาวิชาปรัชญาการศึกษา

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainable Development) หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมให้สมดุลกัน

ที่มาของแนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำว่า “การพัฒนา” เกิดขึ้นในทศวรรษ 1940 และได้มีการแพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางในทศวรรษ 1950 เพื่อแบ่งระดับของประเทศที่มั่งมีและยากจนออกจากกันเป็นประเทศพัฒนาและด้อยพัฒนา ทั้งนี้โดยเอาระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศเป็นเครื่องกำหนด และเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลัก ผลที่เกิดตามมาคือมีการแก่งแย่งและทำลายทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้บรรลุจุดหมายการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมโลกและระบบนิเวศวิทยา จากผลเสียหายต่างๆ ที่ตระหนักกันนี้จึงทำให้มีการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกขึ้นในปี ค.ศ. 1992 ผลการประชุมได้มีการกำหนด แผนปฏิบัติการ 21 ขึ้น เพื่อพัฒนาโลกให้ยั่งยืน ซึ่งในที่นี้การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงหมายถึงการพัฒนาที่ไม่ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างใดก็ดีแม้จะมีความพยายามปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ 21 แต่การทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรก็ไม่ได้ลดลง สิ่งแวดล้อมก็ไม่ได้ดีขึ้น เพราะสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาอยู่ที่มนุษย์เอง ดังนั้นการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนควรเน้นการพัฒนามนุษย์ ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจควรนำมาเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนามนุษย์ หรือการพัฒนาการศึกษาของมนุษย์

แนวความคิดในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับประเทศไทย

การศึกษาจะต้องสร้างขึ้นบนพื้นฐานจริยธรรมและวัฒนธรรมของผู้เรียน อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ทำลายความสำนึกในความเป็นชาติ เอกลักษณะและรากฐานเดิมของผู้เรียน อาจจะทำให้ผู้เรียนเป็นบุคคลต่อต้านสังคมและไม่มีความสุขในชีวิต แล้วคนไทยจะจัดการศึกษาอย่างไรให้ลูกหลานเหล่านั้นมีความก้าวหน้าทันโลก มีความสุขในแผ่นดินไทย มีประโยชน์ต่อสังคม ชุมชนและประเทศชาติ มีเอกลักษณ์ไทยแต่เข้าใจชนชาติอื่น สังคมอื่นๆ ในโลก ประเทศไทยเป็นประเทศเอกราช มีบูรณภาพแห่งดินแดนเป็นรัฐที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีภาษา ศิลปะ วัฒนธรรมและศาสนาประจำชาติ ข่อมมีสิทธิ มีเสรีภาพมีแนวความคิดในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของตนเองได้ ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงความถูกต้อง ความเหมาะสม ความดีงามในด้านต่างๆ ประกอบไม่ใช่วิ่งตามกระแสโลกอย่างไม่ลืมหูลืมตา ในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมีหลายแนวความคิด เช่น

1. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงมีพระราชปณิธานที่จะทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขของมหาชนชาวสยาม พระองค์ได้พระราชทานแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียง ให้ทุกคนมีพออยู่พอกิน พึ่งตนเองได้ แล้วพัฒนาให้ก้าวไปสู่การอยู่ดีกินดี ปรับปรุงชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน ตลอดจนความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติเน้นความเรียบง่ายทั้งหลักการและทฤษฎี ใช้สติและปัญญาในการแก้ปัญหาเพื่อให้การพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวความคิดในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงหากพิจารณาในแง่การจัดการศึกษาก็มุ่งให้ผู้เรียนมีความสำนึกในความมั่นคงของสังคมและดำเนินการศึกษาอย่างประหยัด ไม่มุ่งแต่ความมั่งคั่ง

2. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงมีพระดำรัสตอนหนึ่งในพิธีเปิดการประชุม THE THIRD UNESCO-ACEID INTERNATIONAL CONFERENCE ON EDUCATIONAL INNOVATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT ในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2540 ความว่าทุกประเทศต้องการการพัฒนาเพราะสิ่งนี้มีนัยว่ามีความเจริญขึ้น และพวกเราต้องการการพัฒนาที่มีระยะยาวและมั่นคงและนั่นคือยั่งยืน แต่พวกเราต้องการการพัฒนาที่ไม่เน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจแต่พิจารณาให้ความสำคัญด้านสังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม ประเทศต่างๆ ไม่ยอมรับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ แต่หวังที่จะให้ประโยชน์ของการพัฒนาไปถึงทุกส่วนของชุมชน

3. ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี อดีตอธิการวิทยาลัยวิชาการศึกษา มีคติพจน์ในการจัดการศึกษาว่า ผู้เรียนควรมีความรู้ประจุนักปราชญ์ และมีความประพฤติประจุกผู้ทรงศีลนั่นคือให้ผู้เรียนมีความรู้และคุณธรรมด้วยควรคู่กันไป เมื่อใช้ความรู้ก็จะมีเครื่องมือควบคุม

4. พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) มีความเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าจะต้องพิจารณาองค์ประกอบของการพัฒนา 4 ด้าน คือ มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยีโดยเน้นการพัฒนาคนมนุษย์ให้เจริญงอกงาม เข้าถึงความ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และมีชีวิตที่ดำรงสมบูรณ์มีสุขภาพดี ขยันอดทน รับผิดชอบ มีฝีมือ มีความรู้ ความสามารถ เชี่ยวชาญ เพื่อให้เป็นปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และมีเกณฑ์การวัดการพัฒนา คือการไม่เบียดเบียนที่ตนเองและผู้อื่นคือยึดหลักคุณธรรมจริยธรรมในการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากตัวอย่างแนวความคิดในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ยกมาพอสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่แท้จริงนั้นจะต้องมีการพัฒนามนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมให้ประสานสมดุลกัน จะต้องคำนึงถึงความมั่นคง ปลอดภัยของประเทศชาติ ทุกคนในสังคมต้องได้รับประโยชน์ของการพัฒนา การพัฒนาต้องง่ายแก่การปฏิบัติ ประหยัดใช้หลักคุณธรรม จริยธรรมนำทาง เพื่อให้ผู้ได้รับการศึกษาพึ่งตนเองได้ พออยู่ พอกิน ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมนำตนเองไปสู่ความดีงามได้ ทำประโยชน์แก่สังคมได้ มีความสุขในชีวิตและการงานได้ ก้าวไปสู่การอยู่ดีกินดี ทุกคนในสังคมจึงต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพสูง เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เพื่อจะทำให้สังคมและประเทศชาติ รวมทั้งโลกบรรลุชีวิตที่สุดสมบูรณ์ได้จริง

การนำแนวความคิดไปสู่การปฏิบัติการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การนำแนวความคิดไปสู่การปฏิบัติจะขอแยกกล่าวเป็น 2 ส่วนคือ การพัฒนาตนเองและการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

1. การพัฒนาตนเอง

มนุษย์คือสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วยกาย จิตและอาศัยสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่ช่วยเกื้อกูลการดำเนินชีวิต การพัฒนามนุษย์คือ การพัฒนาคนทุกคนในชุมชนและประเทศชาติให้บรรลุถึงการมีชีวิตที่สุขสมบูรณ์ ถ้าจะให้ครบถ้วนก็คือการให้คนทั้งโลกมีชีวิตที่สุขสมบูรณ์คือ พัฒนาให้ทุกคนมีกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีจิตที่เป็นความคิดและสติปัญญาที่สมบูรณ์เฉลียวฉลาด รอบรู้ ชำนาญวิทยาการทันสมัย เข้าใจพื้นฐานชีวิต ภาษา วัฒนธรรมของคน มีจิตที่เป็นวิญญาณะหรือศรัทธาในศาสนาที่สมบูรณ์ รู้จักรักสิ่งควรรัก รู้จักเคารพนับถือสิ่งควรเคารพนับถือ รู้จักเชื่อสิ่งควรเชื่อ มีสิ่งแวดล้อมทางสังคมและ

ธรรมชาติที่สมบูรณ์ เกื้อกูลชีวิตได้อย่างดี สะอาด ปลอดภัย และสวยงาม หากทำได้ตามอุดมการณ์นี้ โลกก็จะมีความสุขสมบูรณ์

การศึกษาที่จัดอยู่โดยทั่วไปไม่สามารถที่จะทำให้บรรลุชีวิตที่สุขสมบูรณ์ได้เพราะความรู้ ความชำนาญ ทักษะ ความเข้าใจด้านวิชาการเพียงเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งยังไม่เพียงพอในการพัฒนาคน จำเป็นต้องให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองเพื่อเติมเต็มสิ่งที่ยังขาดอยู่ในแต่ละคน ซึ่งไม่เหมือนกันและไม่เท่ากัน ผู้เรียนที่ได้รับการฝึกการพัฒนาตนเองย่อมมีโชคดี มีโอกาสดีที่จะส่งเสริมตนเองนำตนเองไปสู่ความดีงามและชีวิตที่สุขสมบูรณ์ได้ง่ายและเร็วกว่าผู้ขาดโอกาสด้านนี้ เนื้อหาและวิธีการพัฒนาตนเองที่ทุกคนควรปฏิบัติจนเป็นนิสัยและคุณสมบัติประจำตัวได้แก่ การสร้างจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตให้ชัดเจนแน่วแน่ การสร้างกำลังใจ ก่อสร้างใจ และกำลังความคิดให้สมบูรณ์ การสร้างดูแลรักษา พัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ดี มีคุณค่าแก่ชีวิตที่สุขสมบูรณ์ การสร้างความร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างญาติพี่น้อง ผู้ร่วมงาน สมาชิกในหมู่บ้าน ชุมชน และสังคม การควบคุมความต้องการ ความสนใจ อารมณ์และนิสัยของตนเอง การเอาชนะอุปสรรค ข้อขัดข้องต่างๆ ในการดำรงชีวิตและหน้าที่การงาน การสร้างความหวัง ความภาคภูมิใจในชีวิตและผลงานของตน การสร้างความซาบซึ้งประทับใจในคุณค่าของความเป็นมนุษย์และความดีงาม การพัฒนาความสามารถพิเศษในตนเองให้ดีเด่นและมีคุณค่าสูงสุดแก่ตนเองและสังคม การสร้างนิสัยที่ดีงามและขจัดนิสัยที่เป็นอุปสรรคต่อความสุข ความสำเร็จอันยั่งยืนของตนเองและสังคม การดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักคุณธรรมและจริยธรรมให้บรรลุจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตอันแน่วแน่ของตน โดยเป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ ความชำนาญอยู่ตลอดชีวิต

กิจกรรมการพัฒนาตนเองทุกคนต้องทำเอง จะทำแทนกันไม่ได้ กิจกรรมที่มีคุณค่าในการพัฒนาตนเองที่มีผู้ปฏิบัติได้ผลดีมาแล้วมีหลายประการ เช่น การเขียนบันทึกประจำวันวันละหนึ่งหน้า การฝึกแต่งโคลงสี่สุภาพวันละหนึ่งบท การเขียนตัวอย่างที่ดีและคำสอนตนเองวันละหนึ่งข้อ การจดบันทึกค่าใช้จ่ายของตนเองทุกวัน การเขียนประวัติละเอียดของตนเอง การสร้างเครื่องใช้บางอย่างของตนเอง การพัฒนาครอบครัวและท้องถิ่นเดิมของตนให้เจริญขึ้น ดีขึ้น ฯลฯ

2. การพัฒนาศึกษาและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติให้ยั่งยืนควรปรับเปลี่ยนวิธีการและกระบวนการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับแนวทางต่อไปนี้

การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องปรับวิธีการให้สอดคล้องกับธรรมชาติและความเป็นจริงของชีวิตมีความเชื่อว่าทุกชีวิตมีคุณค่า มีความหมายและมีความสำคัญ การพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติต้องยึดหลักการมีข้อมูลที่ถูกต้อง คือจำเป็นต้องศึกษาท้องถิ่นให้ครบถ้วน สมบูรณ์ มีการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับท้องถิ่น ทราบปัญหาของท้องถิ่น ใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์นำคนในท้องถิ่นมาร่วมงาน และถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องให้ด้วย ต้องสร้างโครงการให้ยึดหยุ่นได้ ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือ การสนับสนุนด้านวิชาการ ทรัพยากร กำลังงาน อุปกรณ์เครื่องมือที่จำเป็นและกำลังใจ ต้องเก็บหลักฐานการพัฒนาไว้ในรูปแบบต่างๆ ตามความเหมาะสม เช่น อาจจัดในรูปแบบของห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หอประชุม ศูนย์การเรียนรู้ และสถานศึกษาระดับต่างๆ ตามสภาพของชุมชน นอกจากนี้ควรสร้างเสริมการพัฒนาท้องถิ่นระยะยาว เช่น การปลูกต้นไม้ในท้องถิ่น การสร้าง

อาคารเรียน ศาลาธรรม การรักษาวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น การเขียนประวัติชุมชน บุคคลสำคัญของท้องถิ่น การขกย่องให้เกียรติ ให้รางวัลผู้ทำดี ผู้เสียสละพัฒนาท้องถิ่น ฯลฯ การรักษาแหล่งน้ำลำธารหนองบึงป่าภูเขา อ่าว ทะเล แหล่งทำกิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งสาธารณะต่างๆ โดยร่วมมือกับคนในพื้นที่ให้อุชนมีส่วนร่วม มีส่วนช่วยเหลือและชื่นชมในการทำกิจกรรมต่างๆ ไปพร้อมกับผู้ใหญ่ นักวิชาการและนักพัฒนา

การจัดการศึกษาต้องสร้างและรักษาความสำนึกในความเป็นชาติ ความเป็นไทยเอกลักษณ์ของบุคคลและท้องถิ่น ความยั่งยืนจะเป็นไปได้ถ้าทุกคนร่วมแรง ร่วมใจกันพัฒนาและร่วมรักษาสิ่งที่สร้างไว้ด้วยความรัก ความผูกพันโดยลดความเห็นแก่ตัวลง และช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมและคนอื่นให้มากขึ้น และสังคมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติจะมีการพัฒนาที่ยั่งยืน

พิสิทธิ์ สารวิจิตร

บรรณานุกรม

- กระทรวงการต่างประเทศ. แผนปฏิบัติ 21 เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน). 2537.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. 2541.
- พิสิทธิ์ สารวิจิตร. คู่มือพัฒนาเพื่อความรุ่งโรจน์และส่งเสริมความก้าวหน้าักเรียน. โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์. 2508.
- _____. วิทยาศาสตร์การพัฒนาค้นเองและบุคลิกภาพจากระดับอนุบาลถึงปริญญาเอก. พงษ์เจริญการพิมพ์. 2526.
- _____. รายงานการวิจัยเรื่องการใช้มูลโคพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ปัญหาความยากจนในชนบท : การพิสูจน์ทฤษฎีการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง. ศูนย์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย. อัดสำเนา. 2540.
- พิสิทธิ์ สารวิจิตร และ ประพันธ์ ปลิดปลอดกัย. รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาค้นเองเพื่อความพึงพอใจในชีวิตและการงาน. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา. 2529.
- พิสิทธิ์ สารวิจิตร, ศิริยุภา พูลสุวรรณ และวัลลภ ปิยะมโนธรรม. รายงานการวิจัยเรื่องการเพิ่มความสำเร็จของหน่วยงานด้วยการพัฒนาค้นเองของบุคลากร : การพิสูจน์ทฤษฎีการพัฒนาค้นเอง. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. อัดสำเนา. 2532.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. แผนกลยุทธ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (พ.ศ. 2545-2549).
- _____. ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี รำลึก. 2537.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ 2526.

พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. บริษัทเทกซ์ แอนด์เจอร์นัลพับลิเคชั่น จำกัด. 2545.

ริคเคอร์ส ไคเจสท์. รั้วรอบ คอบได้. บริษัทริคเคอร์ส ไคเจสท์ (ประเทศไทย) จำกัด. 2540.

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. ประมวลแนวคิดและแนวคิดและแนวทางสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน. เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิดเห็น “ข้อเสนอต่อการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2002.” ครั้งที่ 2 การพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริบทไทย. 2544.

วินัย วีระพัฒนานนท์ และบานชื่น สิทันผ่อง. สิ่งแวดล้อมศึกษา (ฉบับต้นแบบ) การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. บริษัทส่องสยาม จำกัด. 2539.

Bailey, Ronald. (ed.) **The True State of the Planet.** The Free Press. 1995.

Brown, David T. **A Letter to Dr.Pisit Sarawichitr.** 15 May, 2001.

Dewey, John. **Democracy And Education.** The Free Press. 1944.

The Thai Working Group on the People's Agenda for Sustainable Development. **Alternative Country Report : Thailand's Progress on Agenda 21 Proposals For Sustainable Development.** 2001.

Time. April 9, 2001. **Global Warming.**

Third World Institute. **The World Guide 1999-2000.** New Internationalist Publications Ltd. 1999.

UNESCO. **Educational Innovation for Sustainable Development.** UNESCO Principal Regional Office for Asia and the Pacific. 1998.

Whitehead, Alfred North. **The Aims of Education.** The New American Library. 1963.

เสรีภาพทางวิชาการ

ความหมาย

เสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom) หมายถึง สิทธิของบุคคลหรือหมู่คณะหรือองค์การที่จะแสดงออกถึงความคิดเห็นและการกระทำในงานด้านวิชาการตามกระบวนการทางวิชาการโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการศึกษา ค้นคว้า วิจัย การเสนอความคิดเห็นและผลงานที่ค้นพบด้วยวาจาและหรือด้วยเอกสาร สื่อสารมวลชนต่างๆ โดยปราศจากการแทรกแซง การข่มขู่ การหักห้ามหน่วงเหนี่ยว การขู่เชิญคุกคาม การใช้อำนาจบังคับ การลงโทษ จากบุคคลหรือหน่วยงานใดๆ

เสรีภาพทางวิชาการในวงการศึกษามุ่งเน้นสิทธิของครูอาจารย์ในการศึกษา วิจัยเสาะแสวงหาความรู้ ประสบการณ์ในวิชาการต่างๆ นำสิ่งที่ค้นพบใหม่มาเผยแพร่ต่อไปยังนักเรียนนักศึกษา คณาจารย์อื่นๆ ผู้ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งสาธารณชน โดยการสอน การแสดงความคิดเห็นทางการพูด การเขียน การเผยแพร่ เอกสาร สื่อสารมวลชนต่างๆ และสิทธิของนักเรียน นักศึกษาที่จะศึกษาเล่าเรียน ค้นคว้า วิจัยวิชาการต่างๆ ตามความสนใจและความต้องการรวมทั้งเสรีภาพที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเห็นที่จะมีส่วนช่วยให้มีผลนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาของนักเรียนนักศึกษาเองให้เกิดผลสัมฤทธิ์สมบูรณ์ทั้งนี้โดยปราศจากการแทรกแซง การจำกัดอย่างไม่ให้เหตุผลเพียงพอบุคคลหรือหน่วยงานใดๆ หรือแม้จากความกดดันทางสังคมซึ่งเป็นสาระสำคัญของสังคมประชาธิปไตย

ความมุ่งหมาย

เสรีภาพทางวิชาการแม้จะเป็นสิทธิที่จะแสดงออกถึงความคิดเห็นและการกระทำทางวิชาการ

โดยปราศจากการแทรกแซงและข้อจำกัดใดๆ ก็ตาม เสรีภาพทางวิชาการนี้ก็มีใช้สิทธิพิเศษของผู้หนึ่งผู้ใดหรือหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใดที่จะกระทำเพื่อประโยชน์ส่วนตนหรือประโยชน์เฉพาะกลุ่ม เหตุผลและข้อเท็จจริงของเสรีภาพทางวิชาการต้องเป็นไปเพื่อคุณค่าคุณประโยชน์ของสังคมส่วนรวม เสรีภาพทางวิชาการของสถาบันการศึกษามีใช้เป็นไปเพื่อการได้มาซึ่งผลประโยชน์ของครูอาจารย์หรือนักเรียนนักศึกษาโดยเฉพาะ แต่เพื่อก่อให้เกิดคุณค่า คุณประโยชน์ คุณความดีงามต่อส่วนรวมของสังคม ชาติบ้านเมือง

ประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมาของเสรีภาพทางวิชาการได้มาจากการศึกษาค้นคว้าประวัติการศึกษาของประเทศในยุโรปและสหรัฐอเมริกาเป็นหลัก

ย้อนหลังไปในอดีตโบราณกาล เรื่องเสรีภาพทางวิชาการปรากฏให้เห็นในรูปของความขัดแย้งระหว่างความคิดเห็นอย่างเสรีของปราชญ์ผู้ทรงคุณวุฒิ คุณความรู้ความสามารถกับลัทธินอกรีตนิยมของผู้มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารปกครองรัฐหรือประเทศ เช่นตัวอย่างโซเครตีส (Socrates) ถูกฆ่าตายโดยผู้มีอำนาจของกรุงเอเธนส์ในสมัยนั้น ด้วยกลุ่มผู้มีอำนาจเชื่อว่า การสอนของโซเครตีส จะทำให้จิตใจของเยาวชนเสียหายไป ในสมัยกลางความขัดแย้งในเสรีภาพทางวิชาการขยายตัวมาสู่สำนักศาสนา คำสอนบางบทของปีเตอร์ อเบลาร์ด (Peter Abelard) นักการศึกษาที่มีชื่อเสียงถูกประณามว่านอกรีต มาร์ซิลเลียส (Marsilius) ซึ่งครั้งหนึ่งเป็นอธิการบดีของมหาวิทยาลัยปารีส ต้องลี้ภัยไปอยู่ที่ประเทศเยอรมนีด้วยข้อหาว่ามีความคิดนอกรีต ผู้นำทาง

วิทยาศาสตร์ก็พบว่า การเสาะแสวงหาความรู้ไม่ได้รับการยอมรับ เช่น หนังสือเล่มหนึ่งของกาลิเลโอ (Galileo) ถูกห้ามไม่ให้เผยแพร่

เจตคติในรูปแบบสมัยใหม่ต้องต่อเสรีภาพทางวิชาการได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อครั้งสถาปนามหาวิทยาลัยเลเดน (The University of Leiden) ในฮอลแลนด์ (Holland) ในปี 1575 โดยมีความเชื่อมั่นว่า หากครูอาจารย์และนักศึกษามีโอกาสสูงสุดจะสามารถพัฒนางานวิชาการก้าวไกลออกไปได้ ในครั้งที่สองของศตวรรษที่ 17 ได้มีการเร่งเร้าให้มีการเคลื่อนไหวไปสู่เสรีภาพทางวิชาการมากยิ่งขึ้น ในปี 1667 มีการเสนอรูปแบบใหม่ของมหาวิทยาลัยในประเทศเยอรมนี โดยให้มีคณาจารย์ประกอบด้วยบุคคลากรนานาชาติ นานาศาสนา สามารถปฏิบัติงานทางวิชาการอย่างเสรีปราศจากข้อจำกัดการคิดขวางใดๆ ยกเว้นเรื่องที่ห้ามเปลี่ยนศาสนา แต่มหาวิทยาลัยในรูปแบบเช่นนี้ก็ไม่ได้รับการสถาปนาขึ้นเลย อย่างไรก็ตามแผนการสร้างมหาวิทยาลัยที่มีรูปแบบและลักษณะเช่นนี้ได้เป็นแนวความคิดใหม่สำหรับนักการศึกษารุ่นต่อๆ มา

ในปี 1811 ปรุสเซีย (Prussia) ได้ตั้งมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน (The University of Berlin) ขึ้นที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้เอง ได้มีการกำหนดหลักการที่กล่าวถึงเสรีภาพในการสอนและเสรีภาพในการเรียน (Lehrfreiheit and lernfreiheit) และนำไปสู่การปฏิบัติ อธิการบตี (Johann Gottlieb Fichte) ได้เป็นผู้สรุปรวมหลักการเหล่านี้และเน้นว่า มหาวิทยาลัยสามารถสร้างผลสัมฤทธิ์ตามวัตถุประสงค์ทางสติปัญญาของมหาวิทยาลัยได้ หากว่ามหาวิทยาลัยมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ซึ่งหมายถึงเสรีภาพทางวิชาการในความหมายความคิดที่กว้างขวางอย่างเสรีที่สุด

ประวัติศาสตร์ของเสรีภาพทางวิชาการ ในศตวรรษที่ 19 และศตวรรษที่ 20 เป็นรายงานชี้ให้เห็นถึงปัญหาและความเจริญก้าวหน้ามาเป็นระยะ

แรงพลังที่ต่อต้านเสรีภาพทางวิชาการต่อสถาบันการศึกษาแปรเปลี่ยนแตกต่างกันออกไปตามลัทธิชาตินิยม ลัทธิอนุรักษนิยม อำนาจ กฎ ระเบียบทางศาสนา ท่ามกลางการต่อต้านเหล่านี้ การรณรงค์เพื่อเสรีภาพทางวิชาการได้ดำเนินก้าวหน้าต่อไปในสหรัฐอเมริกา เนื่องด้วยความเจริญเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าทางโลกแบบอย่างของมหาวิทยาลัยในประเทศเยอรมนี กิจกรรมทางสังคมที่กว้างขวางขึ้นและความตระหนักมองเห็นความสำคัญในด้านสติปัญญาความรู้ใหม่ๆ ได้มีส่วนช่วยให้เกิดเสรีภาพในการศึกษามากขึ้น ได้มีการก่อตั้งองค์การต่างๆ ทางการศึกษาขึ้น เป็นต้นว่า สมาคมการศึกษาแห่งชาติ (ปี 1857) สมาคมศาสตราจารย์ของมหาวิทยาลัยอเมริกัน (ปี 1915) สหพันธ์ครูอเมริกัน (ปี 1916) สหภาพเสรีภาพพลเรือนอเมริกัน (ปี 1920) องค์การเหล่านี้ได้ให้ความช่วยเหลือค้ำจุนแก่อาจารย์ในการสร้างและรักษาไว้ซึ่งสิทธิและสิทธิพิเศษของครูอาจารย์

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นช่วงเวลาของวิกฤตการณ์ในนานาชาติที่ยาวนานครูอาจารย์บางคนถูกรบกวน ถูกรังควาญ กลั่นแกล้งหรือถึงขั้นไล่ออกจากงานหน้าที่ เพราะถูกสงสัยว่าไม่จงรักภักดี ไม่ซื่อสัตย์ต่อประเทศชาติ ในปี 1930 เมื่อลัทธิคอมมิวนิสต์ได้แทรกซึมเข้ามาในวงบุคคลทางสติปัญญา ได้มีการออกกฎหมายของรัฐหลายรัฐ กำหนดให้ครูอาจารย์ต้องกล่าวคำปฏิญาณว่าจะจงรักภักดีต่อชาติ เพื่อความมั่นคง ความปลอดภัยของชาติได้ชักนำให้ศาลสูงของสหรัฐอเมริกาเข้าสู่การอภิปรายเรื่องเสรีภาพทางวิชาการ ผู้พิพากษาวิลเลียม โอ ดักลาส (William O Douglas) ได้เขียนแสดงความคิดเห็นว่า ในภาวะของความสงสัยเคลงใจ นักการศึกษาข่อมเกรงกลัวที่จะทำงานในหน้าที่ และไม่อาจปฏิบัติด้วยการใช้สติปัญญาได้อย่างอิสระ การตัดสินใจของศาลสูงอีกเรื่องหนึ่งซึ่งมีผลต่อเสรีภาพทางวิชาการ

ในกรณีของ สวีซี (Sweezy) กับ นิวแฮมเชอร์ (New Hampshire) ในปี 1975 ศาลสูงได้กลับคำพิพากษาของศาลรัฐที่ตัดสินว่าศาสตราจารย์ผู้หนึ่งมีความผิดในกรณีปฏิเสธที่จะตอบคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของเขากับพรรคก้าวหน้า (Progressive Party) และการบรรยายของเขาที่มหาวิทยาลัยของรัฐ

ในปี 1968 หลักการของเสรีภาพทางวิชาการได้ขยายเข้าสู่การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา โดยการกระตุ้นของ สหพันธ์เสรีภาพฝ่ายพลเรือนอเมริกา (The American Civil Liberties Union) แม้ว่าในช่วงเวลานั้นเรื่องเสรีภาพทางวิชาการในระดับมัธยมศึกษาจะยังไม่มีผู้ใดแสดงออกถึงความคิดเห็นกันมากนัก

ในด้านการมีส่วนร่วมของนักเรียนนักศึกษาเสรีภาพในการเรียน เป็นส่วนสำคัญยิ่งของเสรีภาพทางวิชาการ ในสหรัฐอเมริกา ประเทศในละตินอเมริกา และประเทศอื่นๆ อีกหลายประเทศ นักเรียนนักศึกษาหวังที่จะมีสิทธิมีเสียงเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายของสถานศึกษา นักศึกษาบางกลุ่มขออนุญาตประเมินผลการสอนของอาจารย์ หลายคนต้องการอิสรภาพที่สมบูรณ์ในการประพฤติปฏิบัติในสังคมและในทางการเมือง เพื่อให้ได้ตามความต้องการเหล่านี้ นักศึกษาบางกลุ่มได้เคลื่อนไหวก่อความวุ่นวาย เช่น การนั่งประท้วงหรือการประท้วงในรูปแบบต่างๆ ความพยายามของกลุ่มนักศึกษาเช่นนี้บังเกิดผลให้ขอบข่ายของเสรีภาพทางวิชาการของนักเรียนนักศึกษาขยายกว้างขวางออกไปมากในเวลาไม่ถึง 10 ปี

สาระสำคัญเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการ

เสรีภาพทางวิชาการเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่ยังมีข้อคิดเห็นที่ยังไม่กระจ่างชัดและมีข้อขัดแย้งกันในหลักการและรายละเอียดต่างๆ อีกมาก เรื่องที่ควรจะได้พิจารณาหาความกระจ่างชัดได้แก่เรื่องดังต่อไปนี้

1. ผู้ที่ควรได้รับการปกป้องคุ้มครองในเสรีภาพทางวิชาการ

ผู้ที่ควรได้รับการปกป้องคุ้มครองอาจเป็นบุคคลในแวดวงวิชาการ หรือเป็นองค์คณะบุคคลหรือองค์การ สถาบันทางวิชาการ

บุคคลในแวดวงวิชาการ ได้แก่ ครูอาจารย์รวมทั้งผู้บรรยาย ผู้สอนอื่นๆ นักวิชาการ/นักวิจัย ผู้ช่วยในการสอนและงานวิจัย นักเรียน นิสิต นักศึกษา ผู้บริหารสถาบันการศึกษา

องค์คณะบุคคลองค์การและสถาบันทางวิชาการ ได้แก่ คณาจารย์ในคณะวิชาหรือหน่วยงานที่เรียกชื่ออย่างอื่น องค์การนักเรียน นิสิตนักศึกษา ภาควิชา คณะวิชา ศูนย์หรือสถาบันวิจัย สถาบันการศึกษา เช่น โรงเรียน วิทยาลัย สถาบัน มหาวิทยาลัย

แม้จะได้รับการปกป้องคุ้มครองแล้ว หลายครั้งและในหลายสภาวะได้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างผู้มีเสรีภาพทางวิชาการด้วยกัน หน่วยงานที่เป็นองค์ประกอบของสถานศึกษาอาจเห็นว่าหน่วยงานของตนมีเสรีภาพทางวิชาการไม่เพียงพอในบางเรื่อง ภาควิชา คณะวิชาอาจพบว่า กฎเกณฑ์ ระเบียบ คำสั่งจากศูนย์บริหารงานกลางของมหาวิทยาลัยเข้ามาแทรกแซงก้าวก่ายจุดมุ่งหมายและแนวทางดำเนินงานของตน ครูอาจารย์บางคนอาจไม่เห็นด้วยกับนโยบายหรือวิธีดำเนินงานบางเรื่องของสถานศึกษาหรือของมหาวิทยาลัย นักศึกษาเองก็มีบ่อยครั้งที่เกิดความรู้สึกว่ามีสิทธิและเสรีภาพทางวิชาการของเขาถูกจำกัด ถูกยับยั้งโดยระเบียบ คำสั่งของผู้บริหารอย่างไม่มีเหตุผลที่เหมาะสมตามความคิดของเขา

ความคิดเห็น แนวทางดำเนินงานทางวิชาการย่อมเกิดความขัดแย้งขึ้นได้เป็นปรกติวิสัย สถานศึกษาหรือมหาวิทยาลัยจึงจำเป็นต้องเป็นทาง เป็นขอบเขตความมีเสรีภาพทางวิชาการของบุคคลหรือของหน่วยงานภายในสถานศึกษาหรือมหาวิทยาลัยไว้

หลายๆ ทางหรืออย่างกว้างขวางและเหมาะสม พอที่จะให้แต่ละบุคคล แต่ละคณะได้มีเสรีภาพทางวิชาการของตนเองภายใต้กรอบหรือขอบเขตที่มีเหตุผลที่เป็นที่ยอมรับได้ ทั้งนี้โดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งการกีดขวางยับยั้ง แทรกแซงในความคิดและการกระทำ จากความมีเสรีภาพทางวิชาการของเขาเหล่านั้น หากแต่ละบุคคลแต่ละหน่วยงานย่อยคำนึงถึงขอบเขตของเสรีภาพทางวิชาการที่ต้องมุ่งประโยชน์ มุ่งคุณค่าคุณงามความดีของส่วนรวม ของชาติบ้านเมืองเป็นสำคัญ ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากเสรีภาพทางวิชาการของทุกฝ่ายจะลดน้อยลง

2. กิจกรรมที่พึงมีสิทธิได้รับการคุ้มครองป้องกัน

สำหรับครูอาจารย์ เสรีภาพทางวิชาการมีอยู่ 3 ด้าน คือ ครูอาจารย์จะต้องมีเสรีภาพที่จะเสาะแสวงหาให้ได้มาซึ่งความรู้ประสบการณ์ที่สมบูรณ์ ครูอาจารย์จะต้องมีอิสรภาพที่จะนำเสนอการค้นพบใหม่ และข้อวินิจฉัยในวงวิชาการตามความเชี่ยวชาญเฉพาะทางของตนต่อนักเรียนนักศึกษา คณะจารย์อื่น รวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง และครูอาจารย์จะต้องมีอิสรภาพที่จะเผยแพร่ผลงานการวิจัยและผลสะท้อนที่จะเกิดขึ้นเพื่อที่คณาจารย์อื่นและสาธารณชนทั่วไปจะได้รับผลประโยชน์และสามารถวิพากษ์วิจารณ์ผลงานของครูอาจารย์นั้นๆ ได้

สำหรับนักเรียนนักศึกษา เสรีภาพทางวิชาการครอบคลุมถึงสิทธิที่จะได้รับการสอนที่บริสุทธิ์ใจ สิทธิที่จะสร้างความคิดสรุปของตนเองบนพื้นฐานของความรู้ประสบการณ์ที่ได้มาจากการศึกษาเล่าเรียนสิทธิที่จะได้ฟัง ได้แสดงออกถึงความคิดเห็นของตนและสิทธิจะออกเสียงอย่างมีเหตุผลในการตัดสินใจที่จะเรียนวิชาใดๆ ตามความสนใจ ตามความถนัด ตามความต้องการที่เป็นวัตถุประสงค์เพื่อการพัฒนาชีวิต และการมีส่วนร่วมช่วยพัฒนาสังคมชาติบ้านเมืองของนักเรียนนักศึกษานั้นๆ

เรื่องเสรีภาพทางวิชาการด้านกิจกรรมและการกระทำ มีข้อพึงสังวร พึงระวังดังต่อไปนี้

2.1 เรื่องสิทธิพิเศษเกินกว่าขอบเขตของเสรีภาพทางวิชาการของนักเรียนนักศึกษา ถ้ากลุ่มนักเรียนนักศึกษาเสาะแสวงหาสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดกฎ ระเบียบเพียงแต่ในกิจการงานและกิจการส่วนตัวของตนเองก็อยู่ในวิสัยที่จะกระทำได้ แต่ถ้านักเรียนนักศึกษาเสาะแสวงหาอำนาจอิทธิพลในเรื่องที่นักเรียนนักศึกษาขังขาดข้อมูล ขาดประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับการบริหารงานของมหาวิทยาลัยจะเป็นเรื่องที่ผิดพลาดและเป็นอันตราย

2.2 เรื่องการแสดงความคิดเห็นแทนผู้อื่น องค์การหรือสถาบันไม่สามารถที่จะอ้างสิทธิแสดงความคิดเห็นทางวิชาการแทนความคิดเห็นของผู้หนึ่งผู้ใด มหาวิทยาลัยจะข้่าเสมอว่าจะไม่วินิจฉัยตัดสินใจในนามของมหาวิทยาลัยต่อคำถามหรือปัญหาที่กำลังถกเถียงกันอยู่ในสาธารณะ แต่ให้สิทธิหรืออิสรภาพของแต่ละบุคคลที่เป็นสมาชิกของมหาวิทยาลัยที่จะแสดงความคิดเห็นได้ในฐานะส่วนบุคคล

2.3 เรื่องการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ สิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการบริหาร การดำเนินงานขององค์การหรือสถาบันเป็นส่วนเติมเต็มให้เกิดความสมบูรณ์ในเสรีภาพทางวิชาการของครูอาจารย์และนักเรียนนักศึกษา เรื่องนี้ยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่อย่างมาก ข้อแตกต่างพื้นฐานของเสรีภาพของแต่ละบุคคลอยู่ที่ ด้านหนึ่งมีสิทธิที่จะดำเนินชีวิตอยู่โดยอิสระและได้รับคุ้มครองให้ปราศจากความกดดัน ก้าวถ่างจากอิทธิพลภายนอก และอีกด้านหนึ่งก็มีสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องของหมู่คณะหรือขององค์การที่แต่ละคนเป็นสมาชิกอยู่ การตัดสินใจเพื่อหมู่คณะถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล ซึ่งมีส่วนสัมพันธ์กับเสรีภาพทางวิชา

การของเขาเหล่านั้น โดยหลักการ การให้ออกาสแก่สมาชิกขององค์การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ องค์การในบางเรื่องบางอย่าง จะต้องอยู่บนพื้นฐานหรือขึ้นอยู่กับความรู้ประสบการณ์ ความสามารถของสมาชิกเหล่านั้นด้วยโดยเฉพาะในเรื่องที่จะต้องตัดสินใจ หลักการของประชาธิปไตยทางการเมืองด้วยการให้ประชาชนออกเสียงลงคะแนนอย่างกว้างขวางทั่วไป โดยไม่คำนึงถึงความสามารถของบุคคลไม่อาจนำมาใช้ได้เสมอไปในการดำเนินงานของสถาบันการศึกษา

2.4 เรื่องการใช้เสรีภาพทางวิชาการในทางที่ไม่เหมาะสมในการอภิปรายเรื่องนี้มักจะข้ายู่เสมอว่าเสรีภาพทางวิชาการต้องไม่ยื่นให้กับผู้ที่นำเสรีภาพทางวิชาการไปใช้ในทางที่ผิดในทางที่ไม่เหมาะสม ผู้มีสิทธิในเสรีภาพทางวิชาการต้องไม่ใช้สิทธินี้เพื่อประกอบกิจกรรมไปในทางที่เป็นผลเสียหายต่อส่วนรวมต่อชาติบ้านเมือง การใช้เสรีภาพไปในทางที่ผิดนี้ ต้องได้รับการต่อต้าน ประณามและถูกลงโทษตามควรแก่กรณี

2.5 เรื่องเสรีภาพกับความรับผิดชอบ ผู้มีเสรีภาพทางวิชาการจะต้องมีความรับผิดชอบในงานและกระบวนการทางวิชาการของเขา มีคำกล่าวที่ว่าถ้าปราศจากความรับผิดชอบก็ไม่อาจจะมีสิทธิได้รับความรับผิดชอบทางวิชาการเป็นพันธะทั้งทางการปฏิบัติตามความเป็นจริง ตามกฎตามเกณฑ์ที่ถูกต้อง พร้อมกันนั้นก็เป็นพันธะคุณธรรมที่จะต้องตระหนักถึงผลที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องและสังคมจากการกระทำตามเสรีภาพทางวิชาการของตน

3. ผู้มีอำนาจเข้ามาแทรกแซง

หากจะแยกผู้ที่มีอำนาจเข้ามาแทรกแซงก้าวท้าวล่วงละเมิดเสรีภาพทางวิชาการของบุคคล กลุ่มบุคคล และสถาบัน อาจแยกออกได้เป็น 2 พวก คือ ผู้อยู่ในวงนอกกับผู้อยู่ในวงใน

ผู้อยู่ในวงนอก ได้แก่ รัฐ ซึ่งหมายรวมถึงสภา ระดับต่างๆ นักการเมือง รัฐมนตรีหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ฯลฯ สำนักศาสนา รวมทั้งกฎ ระเบียบทางศาสนา สาธารณชนหมายรวมถึงกลุ่มพลังกดดัน กลุ่มหรือชมรมสโมสรต่างๆ หรือแม้แต่ผู้บริจาค ผู้อุทิศ มูลนิธิกลุ่มศิษย์เก่า

ผู้อยู่ในวงใน หมายถึง สมาชิกของชุมชนทางวิชาการด้วยกันซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการบริหาร สภาของสถาบันการศึกษา ผู้บริหารระดับต่างๆ ครู อาจารย์ ผู้ช่วยงานในกระบวนการเรียนการสอน งานวิจัย งานศึกษาค้นคว้าทดลอง และนักเรียนนักศึกษา

4. รูปแบบของการแทรกแซง ล่วงละเมิดต่อเสรีภาพทางวิชาการ

การแทรกแซง จำกัดเสรีภาพทางวิชาการมีรูปแบบต่างๆ มากมาย เป็นต้นว่า

การขยับยั้งห้ามปรามมิให้มีเสรีภาพในการสอนในเรื่องที่เป็นข้อคิดเห็นที่ถูกต้องกล่าวหาว่านอกบริตนอกรอยหรือเป็นปรัชญา ความคิดของบุคคลหรือลัทธิที่ไม่พึงปรารถนา

การมอบหมายงานให้อาจารย์สอนในชั้นเรียนที่ไม่พึงปรารถนา ไม่ตรงกับวิชาการที่ถนัด ในเวลาที่ไม่สะดวกสำหรับการสอน

การขู่มงกัห้ามปรามจนถึงขั้นเปลี่ยนวิชาที่สอน โยกย้าย ลงโทษ ในกรณีแสดงความคิดเห็นหรือเผยแพร่ความคิดเห็นทางเอกสารซึ่งแสดงความคิดเห็นเหล่านั้นขัดกับความคิดเห็นหรือหลักการหรือการกระทำของผู้มีอำนาจที่จะแทรกแซงเสรีภาพทางวิชาการ

การประณาม การดูถูกเหยียดหยาม การกีดกัน การลงโทษ สมาชิกส่วนน้อยผู้มีความคิดเห็นแตกต่างไปจากความคิดเห็นของสมาชิกส่วนใหญ่หรือความคิดเห็นในนามขององค์การหรือในนามของสถาบัน เป็นการล่วงละเมิดต่อเสรีภาพทางวิชาการของส่วนบุคคลอย่างยิ่ง

การเข้าไปแทรกแซงยับยั้ง ห้ามปรามการแสวงหาความรู้ประสบการณ์และการนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้มาเผยแพร่สู่นักเรียนนักศึกษาและสาธารณะ ในบางพื้นที่ยังคงมีระเบียบ กฎ คำสั่ง ห้ามการเผยแพร่ข้อคิดเห็น ข้อเขียนแสดงความคิดเห็น เว้นไว้แต่จะได้รับอนุญาตจากผู้มีอำนาจ เสียก่อน

งานวิจัยมีข้อจำกัดอยู่หลายรูปแบบ เป็นต้นว่า มีระเบียบ กฎ กฎหมายห้ามดำเนินการวิจัยในบางเรื่องโดยเฉพาะ งานวิจัยเรื่องลับก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีการถกเถียงอภิปรายกันมาก ด้วยความเห็นว่าการวัดประสงฆ์ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งของการศึกษาระดับสูง คือ การเผยแพร่ข้อมูลข้อเท็จจริง ความรู้ ประสบการณ์ทางวิชาการ โดยเฉพาะที่เป็นข้อค้นพบใหม่ต่อนักเรียนนักศึกษาต่อสาธารณะ จึงมีข้อถกเถียงกันว่า ควรหรือไม่ที่สถาบันการศึกษาจะเข้าไปดำเนินการเรื่องงานวิจัยลับ และควรหรือไม่ที่สถาบันการศึกษาจะก้าวล่วงละเมิดเสรีภาพทางวิชาการของสมาชิกของสถาบันที่จะดำเนินการหรือให้คำปรึกษาในงานวิจัยเรื่องลับ

การลงโทษก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดข้อจำกัด สกัดกั้นเสรีภาพทางวิชาการ เป็นต้นว่า การโยกย้ายออกจากงานวิชาการ การสร้างความกังวลใจ โดยการตั้งกรรมการสอบสวนทางกฎหมาย การสั่งให้พักงานชั่วคราว การไม่พิจารณาความดีความชอบ ความ สกัดกั้นสร้างข้อจำกัดในเสรีภาพทางวิชาการที่มีต่อบุคคลทางวิชาการ

5. มาตรการและวิธีการในการคุ้มครองป้องกันการละเมิด แทรกแซงเสรีภาพทางวิชาการของผู้มีเสรีภาพทางวิชาการ

การคุ้มครอง ป้องกันการล่วงละเมิดแทรกแซงเสรีภาพทางวิชาการอาจกระทำได้ในหลายรูปแบบ เป็นต้นว่า

การคุ้มครองทางกฎหมาย ในหลายประเทศได้มีการกำหนดไว้ในกฎหมายให้เสรีภาพในงานทางวิชาการ เช่น เสรีภาพในการสอนวิชาการต่างๆ คุ้มครองสิทธิในการปฏิบัติงานหน้าที่ สิทธิในการร้องทุกข์ อุทธรณ์ในกรณีถูกลงโทษโดยปราศจากเหตุผลอันควรและความเป็นธรรม ฯลฯ

การหยุดยั้งอิทธิพลทางการเมือง มาตรการในด้านนี้จำเป็นต้องแยกอิทธิพลทางการเมืองไม่ให้เข้ามามีอำนาจให้คุณให้โทษบีบบังคับผู้มีเสรีภาพทางวิชาการและวิธีการทางวิชาการ เป็นต้นว่าอำนาจในการแต่งตั้งโยกย้าย ถอดถอน ให้ความดีความชอบลงโทษ ผู้มีเสรีภาพทางวิชาการ อำนาจในการกำหนดหรือตัดทอนงบประมาณในการดำเนินงานทางวิชาการ โดยไม่เป็นธรรม ฯลฯ

การหยุดงานชั่วคราวและการถอนตัวออกจากงานเพื่อเป็นการต่อรองหรือเพื่อเป็นแรงต่อต้านการใช้กฎระเบียบ การใช้พลังกดดันจากผู้มีอำนาจให้การหยุดการแทรกแซงล่วงละเมิดเสรีภาพทางวิชาการ

องค์การวิชาชีพต่างๆ นอกจากจะมีบทบาทหน้าที่ช่วยเสริมสร้างมาตรฐานวิชาชีพพัฒนาและสร้างความมั่นคงและเกียรติ ศักดิ์ศรีในงานวิชาชีพต่างๆ แล้ว ยังมีส่วนช่วยดูแลปกป้องรักษา คุ้มครองและช่วยต่อต้านการละเมิด แทรกแซงเสรีภาพทางวิชาการของมวลสมาชิกขององค์การวิชาชีพเหล่านั้นอีกด้วย

สถาบันการศึกษาจะต้องมีบทบาทที่จะให้การคุ้มครองเสรีภาพทางวิชาการจากการแทรกแซงของอิทธิพลทั้งภายนอกและภายในสถาบันการศึกษา ขอบข่ายของเสรีภาพทางวิชาการของแต่ละบุคคลมีได้หมายถึงเพียงเสรีภาพส่วนบุคคลเท่านั้น หากรวมถึงเสรีภาพที่สถาบันการศึกษามอบให้กับแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคล สมาชิกของสถาบันการศึกษานั้นอีกด้วย

ปัจจุบันนี้ เสรีภาพทางวิชาการได้รับการยอมรับและมองเห็นในความสำคัญอย่างกว้างขวางในทุกวงการของสังคมในชาติและในโลก ปัญหาอุปสรรคต่อเสรีภาพทางวิชาการที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานจากผู้มีอำนาจ มีอิทธิพลที่เข้ามาบีบบังคับยับยั้ง แทรกแซง สกัดกั้นสร้างข้อจำกัดให้กับเสรีภาพทางวิชาการด้วยมาตรการและวิธีการต่างๆ ได้ผ่อนคลายลงไปมากนับเป็นชัยชนะอันยิ่งใหญ่ของเสรีภาพทางวิชาการอันเป็นผลมาจากการร่วมใจร่วมมือกันรณรงค์ต่อสู้แม้ด้วยชีวิตของผู้มีเสรีภาพทางวิชาการ ตั้งแต่อดีตโบราณกาลจนถึงปัจจุบัน ผู้มีเสรีภาพทาง

วิชาการจึงต้องตระหนักในความสำคัญของเรื่องนี้ ใช้เสรีภาพทางวิชาการอย่างมีขอบเขตที่ควรมีความรับผิดชอบทั้งในด้านการกระทำและผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ มุ่งก่อให้เกิดผลดี มีคุณค่าคุณประโยชน์ต่องานวิชาชีพ ต่อสถาบันการศึกษา ต่อสังคมประเทศชาติและโลกอย่างแท้จริง พร้อมกันนั้นก็ช่วยผดุงรักษาปกป้อง คุ้มครอง ป้องกันเสรีภาพทางวิชาการให้คงอยู่อย่างยั่งยืนมั่นคงสถาพร เป็นแสงสว่างส่องทางนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและพัฒนาการทางคุณธรรมจริยธรรม และทางสติปัญญา ความรู้ประสบการณ์ เพื่อสันติสุขของชาวโลกทั้งมวล

พะนอม แก้วกำเนิด

บรรณานุกรม

- Brickman, William W. "Academic Freedom," in **Encyclopedia Americana**, Vol.1.p. 66-68. Danbury, Connecticut : Grolier, 1992.
- Harris, William H. and Levey, Judith S. "Academic Freedom," in **The New Columbia Encyclopedia**, Vol. 1. p. 9-10. New York : Columbia University Press, 1975.
- Deughton, Lee C. (ed.) **The Encyclopedia of Education**, Vol. I. p. 6-22. The Macmillan, 1978
- The World Book Encyclopedia**. p. 17-18. Chicago : World Book Childcraft International, 1978.

จรรยาบรรณวิชาชีพ

ความหมาย

จรรยาบรรณวิชาชีพ (Professional Ethics) หมายถึง มาตรฐานหรือแบบฉบับการประพฤติปฏิบัติอันเหมาะสมที่สมาคมหรือองค์กรแต่ละวิชาชีพประมวลขึ้นไว้ให้บุคคลที่เป็นสมาชิกของวิชาชีพนั้นๆ ได้ตระหนักและยึดถือประพฤติปฏิบัติ เพื่อรักษาไว้ซึ่งศักดิ์ศรี ส่งเสริมชื่อเสียง เกียรติคุณ เกียรติฐานะ ก่อให้เกิดการพัฒนาวิชาชีพและการยอมรับในบทบาทหน้าที่พร้อมทั้งเป็นหลักประกันให้แก่สังคม

หลักการและความเป็นมา

จรรยาบรรณ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Ethics หรือ Code of Ethics คำว่า Ethics มาจากคำกรีกโบราณว่า ethos แปลว่า Character หมายถึง ลักษณะพิเศษ คุณลักษณะ อุปนิสัย หลักการประพฤติปฏิบัติ ขยายความถึงการประพฤติปฏิบัติของบุคคลผู้มีอุปนิสัยหรือคุณลักษณะที่ดี คำว่า Ethics ยังแปลเป็นคำภาษาไทยได้อีกคำหนึ่งว่า จริยธรรม แต่จริยธรรมและจรรยาบรรณ มีสาระที่แตกต่างกันเล็กน้อย คือ จริยธรรมเป็นการประพฤติตามหลักธรรมหลักคุณงามความดีโดยทั่วไป ส่วนจรรยาบรรณมุ่งเน้นมาตรฐานหรือแบบฉบับของการประพฤติปฏิบัติที่สมาคมหรือองค์กรของแต่ละวิชาชีพหรือของแต่ละหน่วยงานประมวลขึ้นไว้ให้บุคคลที่เป็นสมาชิกยึดถือเป็นหลักประพฤติปฏิบัติ จรรยาบรรณอาจมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปได้ด้วยดุลยพินิจของคนในแต่ละองค์กรหรือในแต่ละวิชาชีพตามสภาพแวดล้อมและตามความมุ่งหวังของสังคม

ตั้งแต่โบราณกาล สำนักทางวิชาการต่างๆ ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ผู้ที่มาเป็นศิษย์หรือมาศึกษาเล่าเรียนได้ยึดถือเป็นแบบฉบับ ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของสำนักทางวิชาการนั้นๆ ผู้สำเร็จการศึกษา นอกจากจะได้รับความรู้ความสามารถทางวิชาการแล้ว ยังได้รับการฝึกอบรมให้มีคุณธรรมน้ำใจและแนวทางประพฤติปฏิบัติที่พึงงามในการนำวิชาการนั้นๆ ไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมตามที่สำนักทางวิชาการได้กำหนดขึ้นอีกด้วย ผู้สำเร็จการศึกษาที่ออกมาประกอบวิชาชีพ ครั้นเมื่อมีผู้ประกอบวิชาชีพมากขึ้น ผู้ประกอบวิชาชีพเหล่านั้นรวมตัวกันจัดตั้งสมาคมวิชาชีพบุคคลในสมาคมวิชาชีพนั้นๆ เป็นผู้ร่วมคิดริเริ่มกำหนดให้มีจรรยาบรรณวิชาชีพเพื่อยกฐานะวิชาชีพของตนให้เป็นที่ยอมรับของสังคม จรรยาบรรณวิชาชีพมิได้เกิดมาจากการจัดตั้งสมาคมวิชาชีพอย่างเดียวเท่านั้น บางส่วนอาจมาจากอิทธิพลทางศาสนา ปรัชญาทางการเมือง แนวความคิดหรืออุดมการณ์ของผู้รู้ ความเชื่อ ศรัทธาในเทพเจ้า จนเกิดการสร้างแบบฉบับของการประพฤติปฏิบัติขึ้น ดังตัวอย่างของจรรยาแพทย์ ที่เรียก Hippocratic Oath เกิดจากฮิปโปเครติส ผู้เป็นแพทย์ ชาวกรีก มีชีวิตอยู่ในช่วง 470 ปีก่อนคริสต์ศักราช ด้วยความศรัทธาในเทพเจ้าฮิปโปเครติสกล่าวคำปฏิญาณต่อเทพเจ้าแห่งการแพทย์ มีสาระสำคัญว่า จะให้ความเคารพครุที่ถ่ายทอดวิชาการนี้ดูบิดามารดา จะถ่ายทอดความรู้แก่บุตรและบุตรของครูอาจารย์โดยมีเงื่อนไขว่าบุคคลเหล่านั้นจะต้องปฏิบัติตามคำปฏิญาณและกฎหมายทางการแพทย์ จะรักษาผู้ป่วยด้วยการคำนึงถึงประโยชน์ของผู้ป่วย จะไม่มอบความตายด้วยวิชาแพทย์แก่ผู้ใด ไม่รับสินบน จะรักษาความลับของผู้ป่วย ฯลฯ คำปฏิญาณของฮิปโปเครติสนี้เป็นที่ยอมรับของวงการแพทย์สืบทอดต่อๆ กันมา แม้ภายหลังได้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามความเหมาะสม สรุปได้ว่าสมาคมหรือองค์กรวิชาชีพต่างๆ กำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพของตนขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ

1. รักษาไว้ซึ่งศักดิ์ศรีและส่งเสริมชื่อเสียงเกียรติคุณ เกียรติฐานะของวิชาชีพนั้น
2. สร้างศรัทธา ความเลื่อมใสและการยกย่องจากบุคคลทั่วไป
3. เป็นหลักประกันให้สังคมเกิดความมั่นใจที่จะได้รับบริการด้วยหลักธรรมและหลักวิชาการ

คุณลักษณะและสาระสำคัญของจรรยาบรรณวิชาชีพ

จรรยาบรรณวิชาชีพที่สมาคมหรือองค์กรวิชาชีพบัญญัติขึ้น มีคุณลักษณะและสาระสำคัญดังต่อไปนี้

ผู้ประกอบการวิชาชีพพึง

1. ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีตามหลักธรรมของศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงาม มีความรับผิดชอบต่อสังคม หมั่นประกอบคุณงามความดีต่อสังคมและยึดถือสาธารณประโยชน์เป็นสำคัญ
2. ตระหนักถึงความรับผิดชอบและหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ของบ้านเมืองและของวิชาชีพของตน
3. ประพฤติตนและปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต บริสุทธิ์ ยุติธรรม ตรงต่อเวลาจงรักภักดีต่อวิชาชีพของตน ดำรงไว้ซึ่งชื่อเสียงและเป็นเหตุให้การปฏิบัติงานของผู้ร่วมงานต้องมัวหมอง
4. ปฏิบัติงานหน้าที่ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของวิชาชีพและมาตรฐานวิชาชีพนั้น มุ่งมั่นให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของงานอย่างมีประสิทธิภาพ
5. ตระหนักและเคารพในศักดิ์ศรี ความเสมอภาคของบุคคล โดยปราศจากอคติใดๆ ไม่เลือกปฏิบัติให้ความชอบธรรมแก่ทุกๆ คน ทั้งผู้รับบริการ ผู้บังคับบัญชา ผู้ได้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมอาชีพ เพื่อนร่วมงานและมหาชนส่วนรวม
6. ตระหนักอยู่เสมอว่าตนเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสมาคมหรือองค์กรหรือวิชาชีพ ยึดมั่นในหน้าที่และพันธะที่ตนมีต่อสมาคม องค์กรและวิชาชีพ พร้อมทั้งจะเสียสละเพื่อสมาคม องค์กรวิชาชีพและ

สังคม อุทิศตนเพื่อสังคม เข้าร่วมกิจกรรมของสังคม สร้างความเข้าใจที่ดีและที่ถูกต้องต่อสมาคม องค์กร และวิชาชีพให้เกิดขึ้นในสังคม

7. ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของอนุชนรุ่นหลังที่กำลังเข้าสู่วิชาชีพนั้นๆ และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ประชาชนในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานหน้าที่

8. เคารพนับถือผู้มีอาวุโส สร้างสามัคคีธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาและเสนอความคิดเห็นต่างๆ ที่ถูกต้องแก่เพื่อนร่วมวิชาชีพ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการวิชาชีพเดียวกัน

9. เคารพ ศรัทธา ยึดมั่นในหลักวิชาการแห่งวิชาชีพของตน ตลอดจนถึงธรรมเนียม จริยธรรม ค่านิยมอันดีงาม ปฏิบัติงานตามหลักวิชาการ ไม่ลอกเลียนหรืออ้างเอาผลงานของผู้อื่นไปใช้ประโยชน์โดยไม่ให้เกิดแก่เจ้าของผลงานเดิม

10. มุ่งมั่นศึกษา ค้นคว้า วิจัย ทดลอง ฝึกฝน เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ ความสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าในงานวิชาชีพของตนและความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพนั้นสู่ความเป็นเลิศ

จรรยาบรรณวิชาชีพนอกจากจะเป็นมาตรฐานหรือบทบัญญัติ กำหนดให้ผู้ประกอบการวิชาชีพได้ยึดถือ ประพฤติปฏิบัติยังเป็นเสมือนคำปฏิญาณ คำมั่นสัญญาที่ผู้ประกอบการวิชาชีพจะยึดมั่นและปฏิบัติตามด้วยความสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเองงานหน้าที่บุคคลที่เกี่ยวข้ององค์การที่ปฏิบัติงานอยู่และสังคมชาติบ้านเมือง ในฐานะที่เป็นคนดี เป็นสมาชิกที่ดีขององค์การของชุมชน ชาติ บ้านเมือง ดังนั้น สมาคมหรือองค์กรวิชาชีพจะกำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพของตนจำแนกความรับผิดชอบดังกล่าว มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

จรรยาบรรณวิชาชีพต่อตนเอง

ชี้หน้าให้เป็นผู้มีศีลธรรมอันดี ตั้งมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต รักษาเกียรติแห่งตนให้เป็นที่ยอมรับใน

สังคม ละเว้นอบายมุข ดำเนินชีวิตเหมาะสมกับฐานะ รักษาสุขภาพกาย จิต รับผิดชอบต่อครอบครัว พัฒนาตนเองด้านคุณธรรม จริยธรรม เพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถเพื่อให้การปฏิบัติงานหน้าที่มี ประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้น

จรรยาบรรณวิชาชีพต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ผู้ประกอบการวิชาชีพพึงมีความจริงใจ ช่วยเหลือ เกื้อกูล เอื้ออาทรต่อกัน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งในเรื่องการทำงานและส่วนตัว สนับสนุนส่งเสริมให้ ความรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์ให้กันและกัน รักษาความสามัคคีในหมู่คณะ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ต่อกันปฏิบัติต่อกันด้วยความยุติธรรมและเมตตาธรรม

จรรยาบรรณวิชาชีพต่องานหน้าที่

มุ่งเน้นในเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อ สดัยสุจริต เสมอภาค ปราศจากอคติ สำนึกในความ รับผิดชอบต่องานหน้าที่ ตรงต่อเวลา ปฏิบัติงานหน้าที่ด้วยความขยันหมั่นเพียร เต็มกำลังความสามารถ รอบคอบรวดเร็วถูกต้องตามกฎระเบียบแบบแผน โดย คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติเป็น สำคัญ หมั่นศึกษา ค้นคว้า วิจัยเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์และความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่ใช่ตำแหน่งหน้าที่การงานแสวงหาประโยชน์ที่มีพึงได้ ไม่เบียดบังเวลาทำงานไปทำธุรกิจอื่น มุ่งผลสัมฤทธิ์ ของงานให้ได้ผลตามมาตรฐานและสู่ความเป็นเลิศ

จรรยาบรรณวิชาชีพต่อองค์กร

ระบุดึงเรื่องการยึดมั่นในอุดมการณ์และ นโยบายขององค์กร ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบ่ง คับคำสั่งขององค์กร สร้างสรรค์ความเจริญ ก้าวหน้าให้กับองค์กร รักษาผลประโยชน์เกียรติ

ศักดิ์ศรี ชื่อเสียงและความลับขององค์กร หรือหา เพิ่มให้ถ้าสามารถหรือมีโอกาสที่จะทำได้ไม่นำทรัพย์สิน ข้อมูลข่าวสารและความลับขององค์กรไปใช้ในธุรกิจ อื่นเพื่อประโยชน์ส่วนตัว

จรรยาบรรณวิชาชีพต่อประชาชน สังคม ประเทศชาติ

บัญญัติให้ให้บริการประชาชนอย่างเต็มกำลัง ความสามารถ จริงใจ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจและใช้กิริยา วาจาที่สุภาพอ่อนโยน เคารพในสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ ภารดรภาพและความ เสมอภาคของบุคคล ตระหนักในความรับผิดชอบต่อ สังคม พร้อมทั้งจะปกป้องประโยชน์ส่วนรวมและช่วย เหลือเพื่อนมนุษย์และเมตตาการุณาสรรพสัตว์ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาและวัฒนธรรม อันดีงามของสังคม ปฏิบัติตนให้เป็นที่เชื่อถือของ บุคคลทั่วไปเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน มีจิต สาธารณะ รู้จักเสียสละส่วนตนเพื่อส่วนรวม บำเพ็ญ ตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และพัฒนาชุมชนชาติบ้านเมือง

จรรยาบรรณวิชาชีพส่งเสริมให้ผู้ประกอบการวิชา ชีพมุ่งมั่นพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีด้วยคุณธรรมค่านิย มที่ดีงามพัฒนาความรู้ ทักษะ ความสามารถสู่ความ เป็นเลิศ พัฒนางานหน้าที่และองค์กรให้เกิด ประสิทธิภาพและประสิทธิผลพัฒนางานวิชาชีพ ให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าและเป็นพลังของแผ่นดินใน การพัฒนาสังคมชาติบ้านเมือง จรรยาบรรณวิชาชีพจึง มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้ประกอบการ วงการ วิชาชีพและสังคมชาติบ้านเมือง

พระนอม แก้วกำเนิด

บรรณานุกรม

- ดิน ปรัชญาพฤทธิ. ข้อมูลเกี่ยวกับพันธะทางสังคม ความรับผิดชอบต่อสังคม วิชาชีพนิยม และจรรยาบรรณในการปฏิบัติงาน. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน ฝ่ายโรงพิมพ์ กองกลาง สำนักงาน ก.พ. 2543.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. “หลักวิชาชีพนักกฎหมายในภาคพื้นยุโรป” ใน รวมคำบรรยายหลักวิชาชีพนักกฎหมาย หน้า 11-13. กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). ถึงเวลามารื้อปรับระบบพัฒนาคนกันใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์ธรรมสภา 2543.
- วิรัช ทุ่งวชิรกุล. “จริยธรรมในวิชาชีพแพทย์” ใน จริยธรรมในวิชาชีพ ชุดบทความประกอบการสัมมนา เรื่อง “จริยธรรมในวิชาชีพ” หน้า 439-441 โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล 2541.
- Bayles, Michael D. **Professional Ethics**. Belmont, California : Wadsworth Publishing company, 1981.
- Lindsey, Jonathan A., and Prentice, Ann E. **Professional Ethics and Librarians**. Phoenix. Arizona : Oryx Press, 1985.

วิชาชีพ

ความหมาย

วิชาชีพ (Profession) หมายถึง อาชีพที่ประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะ ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรมที่เป็นระบบในระดับสูง มีเนื้อหาสาระทั้งทางทฤษฎีในด้านความคิดควบคู่กันไปกับทักษะความสามารถในการปฏิบัติงานและคุณธรรมน้ำใจที่ดีงามมีอุดมการณ์ที่จะกระทำเพื่อส่วนรวม ต้องศึกษาเล่าเรียน ฝึกอบรมในระยะเวลาอันยาวนานหลายปี เป็นอาชีพที่มีผู้ประกอบวิชาชีพรวมตัวกัน มีสมาคมหรือองค์กรวิชาชีพกำหนดจรรยาบรรณวิชาชีพเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ประกอบวิชาชีพนั้นๆ ได้ยึดถือประพฤติปฏิบัติ มีการออกกฎหมายรับรองสถานภาพของวิชาชีพเป็นที่ยอมรับของสังคม

หลักการและความเป็นมา

วิชาชีพ ตรงกับภาษาอังกฤษ ว่า profession มาจากรากศัพท์ภาษาละติน Pro + fateri แปลว่า ยอมรับหรือรับว่าเป็นของตน ในอดีตกาล นำคำนี้มาใช้ในเรื่องของศาสนา หมายถึงการประกาศตนว่า จะยึดมั่นศรัทธาในศาสนา นั่นก็คือการประกาศปฏิญาณตนที่จะยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา Profession จึงหมายถึงการปฏิญาณตน มีประวัติเป็นมาดั้งเดิมว่า ผู้ที่มุ่งหวังจะประกอบวิชาชีพใดก็ต้องไปศึกษารับการฝึกอบรมในสำนักทางวิชาการนั้น ก่อนเข้ารับการศึกษาต้องแสดงการยอมรับว่าจะประพฤติปฏิบัติตามธรรมเนียมปฏิบัติของสำนักทางวิชาการนั้นซึ่งกระทำด้วยการปฏิญาณ การปฏิญาณนี้ยังหมายถึงการปฏิญาณตนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายว่าจะประกอบอาชีพตามธรรมเนียมซึ่งได้กำหนดไว้เป็นบรรทัดฐาน ผู้เริ่มศึกษาวิชาชีพ แม้ยังเยาว์วัยกำลังศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาก็ต้องตั้งปณิธานเป็นการปฏิญาณ

ตนที่จะศรัทธาและยึดมั่นในวิชาชีพที่จะกระทำและถือว่า วิชาชีพนั้นเป็นส่วนสำคัญของชีวิต

สังคมไทยก็มีประเพณีนิยมที่คล้ายคลึงกันบุคคลที่มาสมัครเป็นศิษย์ ก่อนเข้าเรียนก็ต้องนำดอกไม้ธูปเทียนไปกราบไหว้บูชาแสดงความเคารพครูอาจารย์ผู้ที่จะประสิทธิ์ประสาทวิชาการให้มีโชเป็น การแสดงความเคารพครูอาจารย์เท่านั้น แต่เป็นการแสดงความเคารพนับถือ ความเลื่อมใสศรัทธาในวิชาการที่ตนจะเรียนอีก ด้วยการปฏิญาณหรือการแสดง ความเคารพเช่นนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างพลังใจให้แก่บุคคลตั้งแต่ก่อนเข้าประกอบวิชาชีพและตลอดเวลาที่ประกอบวิชาชีพ ให้มุ่งมั่นผูกพัน ถือว่า วิชาชีพนั้นเป็นส่วนสำคัญของชีวิต

วิชาชีพที่ยุโรปยอมรับและยกย่องกันมาตั้งแต่โบราณกาล จนถึงสมัยกลาง มีอยู่ 4 วิชา มหาวิทยาลัยที่เกิดขึ้นในยุโรปสมัยต้นๆ ดั้งเดิม จึงมีคณะที่สอนวิชาชีพ 4 คณะ คือ

1. คณะเทววิทยา สอน ฝึก อบรมให้บุคคลเป็นพระสงฆ์
2. คณะนิติศาสตร์ สอนให้ป็นนักกฎหมาย
3. คณะแพทยศาสตร์ สอนให้ป็นแพทย์
4. คณะศิลปศาสตร์ สอนอักษรศาสตร์และศิลปวิทยาทั่วไป

ในสมัยต่อมา ประเภทของวิชาชีพค่อยๆ ขยายขอบเขตกว้างขวางออกไป รวมถึงอาชีพอื่นๆ ที่ต้องมีการศึกษาเล่าเรียนฝึกอบรมในระยะเวลายาวนานหลายปี เป็นวิชาในระดับสูง มีเนื้อหาสาระในวิชาการละเอียดอ่อนมากมาย เช่น วิชาสถาปัตยกรรม วิศวกรรมศาสตร์ วิชาบัญชีชั้นสูง วิชาการศึกษา ฯลฯ วงการวิชาชีพเหล่านี้ได้รับการพัฒนามาในแนวทาง

เดียวกับ 4 วิชาชีพดั้งเดิม กล่าวคือ ได้พัฒนาเนื้อหาสาระทางวิชาการ รวมทั้งขนบธรรมเนียม มาตรฐานการประพฤติปฏิบัติสำหรับวิชาชีพนั้นๆ ให้สูงขึ้น เพื่อให้มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับวิชาชีพดั้งเดิมที่ได้รับการยอมรับยกย่องมาก่อน เป็นกระบวนการของวิวัฒนาการทางสังคมอย่างหนึ่ง

สำหรับประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่า วิชาชีพแรกเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั่นคือ วิชาชีพรับราชการหรือวิชาชีพข้าราชการ เนื่องด้วยทรงมุ่งมั่นที่จะปฏิรูปโครงสร้างของระบบราชการรวมทั้งการบริหารประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมนานาอารยประเทศ ได้มีการจัดการศึกษาเพื่อเตรียมข้าราชการให้มีประสิทธิภาพในรูปแบบวิชาชีพ หลังจากนั้นก็เกิดวิชาชีพอื่นๆ ตามมาพร้อมๆ กับการขยายตัวของสถาบันอุดมศึกษา

ลักษณะของวิชาชีพ

จากความหมาย หลักการและความเป็นมาที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า วิชาชีพ จะต้องประกอบด้วยความรู้ ความสามารถในระดับสูง มีมาตรฐาน มีจรรยาบรรณและมีศักดิ์ศรี ผู้ประกอบวิชาชีพจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในวิชาชีพนั้นในระดับสูงที่จะต้องผ่านการศึกษอบรมเป็นเวลาหลายปีและเป็นอาชีพที่มีผู้ประกอบวิชาชีพรวมตัวกันเป็นหมู่คณะ มีขนบธรรมเนียมจรรยาบรรณของหมู่คณะและหมู่คณะวิชาชีพจะคอยสอดส่องดูแลสมาชิกให้อยู่ในกรอบของมาตรฐานของวิชาชีพนั้นๆ โดยทั่วไป วิชาชีพมีคุณลักษณะที่สำคัญ ซึ่งถือเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่างานใดเป็น วิชาชีพ หรือไม่ ดังต่อไปนี้

1. มีองค์ความรู้ในวิชาชีพนั้นที่เป็นระบบในระดับสูง สั่งสมมาเป็นเวลายาวนาน มีทักษะที่มีพื้นฐานอยู่บนความรู้ทางทฤษฎีในระดับสูง

2. มีมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพที่สมาคมหรือองค์กรวิชาชีพนั้นได้กำหนดขึ้นเป็นแบบฉบับให้สมาชิกขององค์กรวิชาชีพได้ยึดถือประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อวิชาชีพ

3. ผู้ประกอบวิชาชีพมีความรู้ มีทักษะประพฤติปฏิบัติตามกรอบจรรยาบรรณวิชาชีพซึ่งได้มาจากการศึกษาและการฝึกอบรมในวิชาชีพนั้นในระยะเวลายาวนานหลายปี จนเกิดความรอบรู้เป็นอย่างดีและศรัทธายึดมั่นในจรรยาบรรณของวิชาชีพนั้นอย่างเคร่งครัด

4. มีการประกอบวิชาชีพเต็มเวลา มีการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ได้รับค่าตอบแทนอย่างสม่ำเสมอ

5. มีสมาคมหรือองค์กรวิชาชีพรองรับ ผู้ประกอบวิชาชีพจะต้องขึ้นทะเบียนประกอบวิชาชีพสมาคมหรือองค์กรวิชาชีพต้องมีกฎหมายรองรับเพื่อให้มีพันธกรณีทางกฎหมายเป็นหลักประกันให้แก่สังคมให้สาธารณชนยอมรับ พร้อมทั้งยังเป็นการปกป้องวิชาชีพและป้องกันมิให้ผู้ประกอบวิชาชีพสร้างความไม่เป็นธรรมให้แก่ประชาชนและสังคม องค์กรวิชาชีพมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการศึกษาวิชาชีพกับสถาบันอุดมศึกษาและมีส่วนช่วยในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสม

6. สถานภาพของวิชาชีพต้องเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของสาธารณชน ผู้ประกอบวิชาชีพจะต้องแสดงความรู้ความสามารถและความรับผิดชอบให้เป็นที่ประจักษ์

7. การให้บริการในวิชาชีพเป็นไปตามมาตรฐานวิชาชีพทั้งในด้านปริมาณ คุณภาพและค่าตอบแทน ศักดิ์ศรีของผู้ประกอบวิชาชีพเกิดจากการให้บริการที่ได้มาตรฐานวิชาชีพ บริการนี้มีความสำคัญต่อผลประโยชน์สาธารณะ

8. ผู้ประกอบวิชาชีพต้องมีความเป็นอิสระในการปฏิบัติงานบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงและมาตรฐานวิชาชีพโดยปราศจากอคติ และการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวในทางมิชอบ

9. ผู้ประกอบวิชาชีพมีความจงรักภักดีและผูกพันในวิชาชีพประกอบวิชาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ศรัทธายึดมั่นในหลักวิชาการ ปฏิบัติงานหน้าที่ได้ตามมาตรฐานวิชาชีพประพฤติปฏิบัติตามจรรยา

บรรณวิชาชีพ มีส่วนร่วมในการพัฒนาวิชาชีพ ไม่สร้างความเสื่อมเสียให้แก่วิชาชีพและช่วยปกป้องมิให้เกิดผลเสียหายต่อวิชาชีพ

10. ผู้ประกอบวิชาชีพมีศรัทธาและความตั้งใจแน่วแน่ที่จะประกอบวิชาชีพ มีการวางแผนล่วงหน้าที่จะประกอบวิชาชีพ มีความกระตือรือร้นในการกระทำวิชาชีพ มองเห็นอนาคตของการประกอบวิชาชีพและความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพของตน

วิชาชีพเป็นภารกิจหลักของบ้านเมือง การสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชาติบ้านเมืองต้องอาศัยวิชาชีพต่างๆ เป็นหลัก ผู้ประกอบวิชาชีพที่เพียบพร้อมด้วยความรู้ ทักษะ ความสามารถ มีคุณธรรม ประพฤติปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพจะเป็นพลังที่สำคัญยิ่งของแผ่นดินในการแก้ปัญหาและพัฒนาสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชาติบ้านเมือง

พระนอม แก้วกำเนิด

บรรณานุกรม

- “จริยธรรมในวิชาชีพ,” ชุดบทความประกอบการสัมมนา เรื่อง “จริยธรรมในวิชาชีพ” โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยมหิดล 2541.
- ดิน ปรัชญาพฤทธิ. ข้อมูลเกี่ยวกับพันธะทางสังคม ความรับผิดชอบต่อสังคม วิชาชีพนิยมและจรรยาบรรณในการปฏิบัติงาน. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน ฝ่ายโรงพิมพ์ กองกลาง สำนักงาน ก.พ. 2543.
- ปรีดี เกษมทรัพย์. “หลักวิชาชีพนักกฎหมายในภาคพื้นยุโรป,” ใน รวมคำบรรยายหลักวิชานักกฎหมาย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2535.
- Parsons, Talcott. “Professions” in *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Edited by Sills David L. Vol. 12. p. 536-546. New York : Growwelll collier and Macmillan, Inc. 1968.

สหัชญาณ

ความหมาย

สหัชญาณ (Intuition) ความรู้ที่เกิดขึ้นเอง โดยทันทีทันใด เป็นความรู้ที่เกิดจากภายในทำให้เข้าใจเรื่องที่ต้องการได้แจ่มแจ้งชัดเจน เป็นการหยั่งรู้โดยไม่ต้องอาศัยเหตุผลและการทดสอบเป็นญาณที่เกิดขึ้นเฉพาะตัวหรือเฉพาะบุคคลที่บำเพ็ญเพียรทางจิตเท่านั้น

ความเป็นมา

ปัญหาเรื่องความรู้ โดยเฉพาะปัญหาที่ว่ามนุษย์รู้ได้อย่างไรหรือมีวิธีการได้ความรู้มาอย่างไร เป็นปัญหาที่นักปรัชญาให้ความสนใจมาตั้งแต่สมัยโบราณ นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ถ้าหากจะจำแนกแนวความคิดของนักปรัชญาลัทธิต่างๆ ก็อาจสรุปได้ว่าความรู้ที่ได้มานั้นแบ่งออกได้ 5 ประเภท คือ

1. ความรู้ที่ได้มาจากพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (revelation) เป็นความรู้ที่บันทึกไว้ในพระคัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์อัลกุรอาน และคัมภีร์พระเวท เป็นต้น เป็นความรู้ที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นจริงมีลักษณะเหนือธรรมชาติ ตั้งอยู่บนความศรัทธา (faith) ไม่สามารถให้ข้อเท็จจริงพิสูจน์ได้ขณะเดียวกันก็ไม่ยอมให้มีการตั้งข้อสงสัย

2. ความรู้ที่ได้มาจากผู้ที่เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น (authority) เช่น จากผู้ที่สำเร็จในวิชาการหรือวิชาชีพ นั้นๆ โดยตรง ความรู้ในสารานุกรมและจากครูอาจารย์ เป็นต้น

3. ความรู้ที่ได้มาจากการใช้เหตุผล (rational) โดยใช้ความคิดไตร่ตรองพิจารณาข้อมูลแต่ละอย่างเพื่อนำไปสู่ความรู้ที่ถูกต้อง เหตุผลคือ แหล่งความรู้ซึ่งถ้าใช้ได้ถูกต้องจะช่วยให้ได้ความรู้ใหม่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด แนวคิดนี้เป็นของพวกยึดถือลัทธิเหตุผลนิยม (rationalism)

4. ความรู้ที่ได้จากผัสสะหรือประสบการณ์ (empirical knowledge) หมายถึง ความรู้ที่ได้โดย

ผ่านประสาทสัมผัส โดยมีความเห็นว่าเรารู้จักโลกรอบตัวเราได้ด้วยการ เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รู้รส และด้วยการสัมผัสเป็นทักษะของผู้ยึดถือลัทธิประจักษ์นิยม (empiricism) ซึ่งรวมถึงวิธีการทางวิทยาศาสตร์ด้วย

5. ความรู้ที่ได้จากการรู้แจ้งในทันทีทันใด (intuition) ความรู้ประเภทนี้เรียกว่า “สหัชญาณ” เป็นความรู้ที่ตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่ามนุษย์ มีความสามารถตามธรรมชาติที่จะได้ความรู้มา ถ้าหากรู้จักใช้ความสามารถนั้นได้อย่างเหมาะสม เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นเองโดยที่ไม่สามารถอธิบายได้

ผู้ที่นำความรู้ประเภทที่ 5 หรือสหัชญาณเข้ามาสู่วงการปรัชญาคือ อองรี แบร์กซอน (Henri Bergson : 1859-1941) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศส แบร์กซอนมีความเห็นว่าความรู้ที่ได้มาตามวิธีต่างๆ 4 ประเภทนั้นไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริง การให้ความเชื่อในพระเจ้าก็ดี หรือจากผู้เชี่ยวชาญก็ดี เป็นความรู้ที่เราได้มาจากการรับฟังหรือการสังเกตพิจารณาเหตุผลจากข้อมูลที่ได้รับมา เป็นการพิจารณาองค์ประกอบภายนอกของสิ่งที่ต้องการหาความรู้ ไม่ได้เข้าไปถึงแก่นแท้ภายในของสิ่งนั้น ดังนั้นจึงไม่ได้ความรู้ที่แท้จริง นอกจากนั้นในบางกรณีความรู้ที่ได้มาจะเป็นความรู้เชิงสัมพัทธ์ (relative) อีกด้วย ตัวอย่างเช่น เวลาที่เราดูวัตถุเคลื่อนที่เรอบอกได้ว่ามีการเคลื่อนที่เพราะในเวลาหนึ่งมันอยู่ที่จุดหนึ่งและในอีกเวลาหนึ่งมันอยู่ที่อีกจุดหนึ่ง มโนทัศน์ของเราเกี่ยวกับวัตถุนั้นจะเป็นมโนทัศน์ในขณะที่วัตถุนั้นหยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่เวลาที่มันเคลื่อนที่เราไม่สามารถบอกได้ว่ามันเป็นอย่างไร ดังนั้นความรู้ที่เราได้มาเวลาที่วัตถุเคลื่อนที่จึงเป็นความรู้ในลักษณะสัมพัทธ์กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การวิเคราะห์แบบธรรมดาทั่วไปที่ใช้กับวัตถุที่หยุดนิ่งนั้นไม่สามารถนำไปอธิบายสิ่งที่เป็นพลวัตได้ เพราะในขณะที่วัตถุเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ในขณะที่เคลื่อนที่นั้นเราไม่อาจเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ตามไปได้

แบร์กซอง กล่าวว่า การวิเคราะห์สิ่งต่างๆ จากการสังเกตภายนอกจะสามารถทำได้เพียงบางส่วนของวัตถุ ความรู้ที่ได้มาเกี่ยวกับวัตถุนั้นจึงไม่สมบูรณ์ แต่สำหรับความรู้จากสหัชญาณนั้นเป็นความรู้ที่สมบูรณ์ เป็นการหยั่งรู้ทุกสิ่งทุกอย่างของวัตถุตามที่มันเป็น ไม่ใช่ตามที่มันมีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น อย่างไรก็ตามเมื่อถามว่าสหัชญาณเกิดขึ้นได้อย่างไร แบร์กซองกล่าวว่าสหัชญาณเกิดจากการใช้ความสามารถทางจิตอย่างหนึ่งทำให้เกิดความกระจ่างขึ้นมาในทันทีทันใด เป็นเรื่องที่ไม่สามารถอธิบายให้บุคคลอื่นเข้าใจได้ เหมือนเวลาที่เรารู้ว่าปวดฟัน เรารู้ได้ว่าปวดฟัน แต่ไม่สามารถอธิบายได้ว่าปวดอย่างไร เพราะเป็นความรู้สึกของแต่ละบุคคล

ประเภทของสหัชญาณ

สหัชญาณหรือการหยั่งรู้แบ่งออกได้เป็นประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. สหัชญาณโดยผัสสะ (sensible intuition) ได้แก่ การที่เราสามารถรู้ใน รูป รส กลิ่น เสียง และ สัมผัส ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม เป็นความรู้ที่ไม่สามารถอธิบายได้ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร

2. สหัชญาณทางจิตวิทยา (psychological intuition) เป็นความรู้ว่าขณะนี้จิตของเรามีอารมณ์เป็นอย่างไร เช่น กำลังมีทุกข์ หรือมีความสุข มีความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจ ชื่นชมหรือเบื่อหน่าย เป็นต้น

3. สหัชญาณที่เกิดจากสัญชาตญาณ (instinctive intuition) การที่เราวิ่งหนีในเวลาที่เราตกกลัวก็ดี กะพริบตาเวลาที่มีบางสิ่งวิ่งเข้าสู่ตา หรือมีอาการเกรงเวลาที่เกิดความไม่พอใจ เหล่านี้จัดว่าเป็นสหัชญาณประเภทหนึ่ง

4. สหัชญาณแบบรู้อล่วงหน้า (divinatory intuition) เช่นทราบว่าจะเกิดภัยพิบัติจากภัยพิบัติได้ดี เช่นการมีสหัชญาณเรื่องทฤษฎีแรงดึงดูดของนิวตัน หรือสหัชญาณเรื่องทฤษฎีสัมพัทธ์ของไอน์สไตน์ เป็นต้น หรืออาจเป็นการหยั่งรู้ว่าในกรณีเฉพาะหน้า ควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะประสบผลสำเร็จ เช่นการตัดสินใจบุกยุโรปของประธานาธิบดีไอเซนเฮอว์เพื่อยุติสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้น

5. สหัชญาณที่เกิดจากการวิเคราะห์ (analytical intuition) เป็นการหยั่งรู้ว่าในแต่ละเรื่องใดนั้นน่าจะมีองค์ประกอบอะไรบ้าง เช่นสามารถวิเคราะห์ว่าในกรมนั้นควรประกอบด้วยกองกึ่งกองกองอะไรบ้าง และในแต่ละกองควรมีกี่แผนกและควรเป็นแผนกอะไรบ้าง หรืออย่างที่เม็นเดเลเยฟ (Dmitri Iranorich Mendelejev) นักเคมีชาวรัสเซีย ที่หยั่งรู้ว่าตารางจำแนกธาตุควรมีธาตุอยู่จำนวนเท่าใด

6. สหัชญาณที่เกิดจากการสังเคราะห์ (synthetical intuition) เป็นการหยั่งรู้ว่าจะอะไรผสมกับอะไรน่าจะเกิดอะไรขึ้นมาใหม่ เช่นผู้อำนวยการภาพยนตร์หยั่งรู้ว่า ถ้าได้ดาราคณนั้นคนนั้นมาแสดงในเรื่องนี้และในฉากนี้ก็ น่าจะได้ภาพยนตร์ที่ดีเยี่ยม หรือนักประพันธ์หยั่งรู้ว่าถ้าวางแนวเรื่องอย่างทีคิดก็จะได้บทประพันธ์ที่สนุกสนาน เป็นต้น

7. สหัชญาณที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ (relational intuition) เป็นการหยั่งรู้ว่าข้อมูลที่จะนำมาใช้นั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร เช่น เหมือนกัน ต่างกัน สอดคล้องกัน หรือขัดแย้งกัน เป็นต้น

8. สหัชญาณที่เกิดจากอูตรญาณ (transcendental intuition) การหยั่งรู้ขั้นนี้เกิดขึ้นแก่บุคคลที่ได้ฝึกจิตจนได้ญาณวิเศษหรืออูตรญาณ เป็นความรู้ที่ลึกซึ้ง ที่บุคคลทั่วไปไม่อาจรู้ได้ เช่นการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้น

สหัชญาณกับวิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์

หน้าที่ของวิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์ (empirical science) คือการวิเคราะห์ ดังนั้นจึงมีลักษณะไม่แตกต่างอะไรกับการแสวงหาความรู้ด้วยการสังเกตและพิจารณาจากภายนอกในการอธิบายก็ต้องอาศัยภาษาหรือสัญลักษณ์เป็นเครื่องมือ ในทัศนะของแบร์กซอง ความรู้ที่ได้จากวิทยาศาสตร์จึงไม่ใช่ความรู้ที่แท้จริง เพราะจะต้องแปลความหมายออกมาอีกขั้นหนึ่ง ไม่ใช่แก่นแท้ของความรู้ อย่างไรก็ตามเราพบว่าในบางกรณีความรู้ทางวิทยาศาสตร์อาจเกิดขึ้นโดยสหัชญาณก็ได้ ตัวอย่างเช่นการสร้างทฤษฎีแรงดึงดูด (theory of gravitation) ของเซอร์ไอแซค นิวตัน (Isac Newton) ซึ่งเกิดจากความหยั่งรู้หรือสหัชญาณเป็นอันดับแรก ต่อจากนั้นจึงได้อาศัยความรู้และ

ประสบการณ์เกิดช่วยสานต่อให้เป็นทฤษฎีขึ้นมา ข้อแตกต่างระหว่างสหัชญาณตามแนวคิดของแบร์กของและตามวิธีการวิทยาศาสตร์ก็คือ ความรู้ที่เกิดจากสหัชญาณตามแนวคิดของแบร์กของเป็นความรู้ที่สมบูรณ์ในทันทีที่ได้มา แต่ตามแนวทางวิทยาศาสตร์นั้นยังไม่สมบูรณ์ ยังจะต้องมีการทดลองทดสอบต่อไปได้อีก

สหัชญาณกับศิลปะ

สหัชญาณกับศิลปะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด จะเห็นได้ว่าลักษณะของงานศิลปะที่ได้มานั้นเกิดจากสหัชญาณ โดยที่ศิลปินจะเกิดการหยั่งรู้ในสิ่งที่เป็นงานศิลปะที่เขากำลังทำอยู่ ดังนั้นไม่ว่าบทประพันธ์ดนตรี รูปปั้น ภาพวาด งานสถาปัตยกรรมหรือศิลปะอื่นใดจึงเป็นผลของการรับรู้ทางสหัชญาณในขั้นสุดท้าย

ข้อแตกต่างระหว่างศิลปะกับวิทยาศาสตร์ ก็คือศิลปะนั้นสื่อแต่สิ่งที่แสดงออกมาให้เห็นไม่มีข้อเท็จจริงผลงานไม่ได้แสดงว่าจริงหรือไม่จริง สิ่ง สื่อให้ทราบคือบางส่วนของประสบการณ์ของศิลปิน เป็นการสื่อที่ไม่จำเป็นต้องจงใจกระทำ แต่เป็นเรื่องของผู้ที่ดูศิลปะ

จะสังเกตว่าเป็นอะไรข้อแตกต่างอีกประการหนึ่งระหว่างวิทยาศาสตร์และศิลปะก็คือ วิทยาศาสตร์มุ่งที่จะเสนอคำตอบที่เหมือนกันแก่ทุกฝ่าย แต่ศิลปะนั้นคำตอบที่เป็นเอกฉันท์ไม่ใช่เรื่องสำคัญ

สหัชญาณกับความลึกกลับ

ความลึกกลับนับได้ว่าเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของสหัชญาณ เป็นทักษะที่เชื่อว่ามีความจริงแท้ที่ซ่อนเร้นอยู่ต่างหากจากช่องทางของความรู้แบบธรรมดาและจะปรากฏแจ้งแก่จิตมนุษย์ในช่วงเวลาของการหยั่งรู้โดยเฉพาะเท่านั้น ประสบการณ์จากความลึกกลับไม่อาจอธิบายได้โดยวิธีการแบบธรรมดา อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่าความลึกกลับต่างกับสหัชญาณในทักษะของแบร์กของอย่างน้อย 2 ประการคือ

1. สหัชญาณเกิดขึ้นได้ในประสบการณ์ธรรมดาและอาศัยช่วงเวลาหนึ่ง แต่ความลึกกลับเป็นเรื่องเหนือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเวลาที่ไม่รู้จบและมักกล่าวอ้างกันว่าเป็นช่องทางที่จะเข้าไปถึงแก่นแท้ของพระผู้เป็นเจ้า
2. ประสบการณ์ของความลึกกลับไม่ต้องอาศัยสติปัญญา แต่สหัชญาณเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยสติปัญญาที่แก่กล้า

ธำรง บัวศรี

บรรณานุกรม

- กิริติ บุญเจือ. วิชาการศึกษาทั่วไปแบบบูรณาการสมบูรณ์. (เล่มต้น-มนุษย์รู้อย่างไร). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2523.
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. ญาณวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2522. อัดสำเนา.
- บุญมี แท่นแก้ว ; และสถาพร มาลีเวชรพงศ์. ปรัชญาเบื้องต้นทั่วไป. กรุงเทพฯ : ดี ดี. บุคส์โตร์, 2530.
- Ackermann, R. Z. *Theories of Knowledge*. New York : Mc Graw Hill, 1965.
- Bahm, A.J. *Philosophy : An Introduction*. New York : John Wiley & Sons, 1953.
- Randall, J.H. : and Bucher, J. *Philosophy : An Introduction*. New York : Barnes & Noble, 1942.
- Stroll, A. ; and Pepkin, R.H. *Introduction to Philosophy*. New York : Holt, Rine Hart and Winston, 1961.